

MUALLIMNING NUTQ MADANIYATI VA UNING ETIK AHAMIYATI

Otaboyeva Lolaxon

Urganch ranch texnologiya Universiteti

Pedagogika yo'nalishi 2-kurs magistranti

Tel+998887906090

Annotatsiya

Mazkur maqolada muallimning nutq madaniyati tushunchasi, uning pedagogik faoliyatdagi o'рни hamda etik ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchi nutqining ta'lim-tarbiya jarayoniga ta'siri, nutq odobi, muomala madaniyati va kasbiy kompetensiya bilan bog'liqligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar

nutq madaniyati, pedagogik etika, muallim, kommunikativ kompetensiya, nutq odobi, ta'lim jarayoni.

Аннотация

В данной статье рассматриваются понятие речевой культуры учителя, её роль в педагогической деятельности и этическое значение. Также анализируется влияние речи учителя на образовательный процесс, культура общения и её связь с профессиональной компетентностью.

Ключевые слова

речевая культура, педагогическая этика, учитель, коммуникативная компетентность, культура речи, образовательный процесс.

Annotation

This article discusses the concept of a teacher's speech culture, its role in pedagogical activity, and its ethical significance. It also analyzes the impact of teacher speech on the educational process, communication culture, and its relation to professional competence.

Keywords

speech culture, pedagogical ethics, teacher, communicative competence, speech etiquette, educational process.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining shaxsiyati, ayniqsa uning nutq madaniyati muhim o'rin tutadi. Muallim – nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarga ma'naviy-axloqiy namuna bo'luvchi shaxsdir. Shu sababli uning nutqi toza, aniq, ravon va madaniyatli bo'lishi zarur. Nutq orqali o'qituvchi o'z bilimini yetkazadi, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi va o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatadi.

Muallimning nutq madaniyati pedagogik etika bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu uning kasbiy faoliyatida muhim mezonlardan biri hisoblanadi.

1. Nutq madaniyati tushunchasi

Nutq madaniyati – bu til vositalaridan to‘g‘ri, o‘rinli va samarali foydalanish ko‘nikmasidir. U quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- grammatik to‘g‘rilik
- so‘z boyligi
- talaffuz aniqligi
- nutqning mantiqiyli va ravonligi

Muallim nutqi o‘quvchilarga namuna bo‘lishi sababli unda xatoliklar minimal darajada bo‘lishi kerak.

2. Muallim nutqining pedagogik ahamiyati

Muallim nutqi — ta‘lim jarayonining eng asosiy vositalaridan biridir. O‘qituvchi o‘z bilimini, tajribasini, dunyoqarashini aynan nutq orqali o‘quvchilarga yetkazadi. Shu sababli muallimning nutqi nafaqat axborot berish, balki tarbiyaviy, rivojlantiruvchi va motivatsion ahamiyatga ham ega.

1. Bilim berishdagi ahamiyati-Muallim nutqi dars jarayonida asosiy axborot manbai hisoblanadi. Agar o‘qituvchi:

- fikrini aniq va ravon bayon etsa
- murakkab tushunchalarni sodda qilib tushuntira olsa
- misollar orqali boyitsa unda o‘quvchilar bilimni oson o‘zlashtiradi. Aksincha, chalkash va tushunarsiz nutq bilimning yetib bormasligiga sabab bo‘ladi. Shuning uchun nutqning mantiqiyli, aniqligi va izchilligi juda muhimdir.

2. Tarbiyaviy ta‘siri-Muallim nutqi o‘quvchilarning axloqiy tarbiyasiga bevosita ta‘sir qiladi. O‘qituvchi:

- hurmat bilan gapirsa → o‘quvchi ham boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi
- muloyim va sabrli bo‘lsa → o‘quvchida ijobiy xulq shakllanadi
- adolatli fikr bildirsa → o‘quvchida haqqoniylik rivojlanadi. Demak, nutq orqali nafaqat bilim, balki odob-axloq me‘yorlari ham singdiriladi.

3. Motivatsion (rag‘batlantiruvchi) ahamiyati-Muallim nutqi o‘quvchilarni o‘qishga qiziqtirishda katta rol o‘ynaydi. To‘g‘ri tanlangan so‘zlar:

- o‘quvchini ruhlantiradi
- o‘ziga ishonchini oshiradi
- faollikka undaydi

Masalan:

- “Sen buni qila olasan”

• “Yaxshi harakat qilyapsan” kabi iboralar o‘quvchida ichki motivatsiyani kuchaytiradi. Aksincha, tanqidiy va keskin nutq o‘quvchida qo‘rquv va ishonchsizlikni keltirib chiqaradi.

4. Muloqot va psixologik muhit yaratishdagi roli-Muallim nutqi sinfda ijobiy psixologik muhit yaratishda muhim omildir. Agar o‘qituvchi:

- samimiy ohangda gapirsa
- o‘quvchini tinglasa
- fikrini hurmat qilsa unda sinfda ochiq va erkin muloqot muhiti shakllanadi.

Bunday muhitda:

- o‘quvchilar erkin fikr bildiradi
- savol berishdan tortinmaydi
- dars samaradorligi oshadi

5. Fikrlashni rivojlantirishdagi ahamiyati-Muallim nutqi o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi. O‘qituvchi:

- savollar berish orqali
- muammoli vaziyat yaratish orqali
- bahs-munozara tashkil etish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantiradi.

Masalan:

- “Sizningcha nima uchun shunday?”
- “Boshqa yechim bo‘lishi mumkinmi?” kabi savollar o‘quvchini o‘ylashga majbur qiladi.

6. Nutqning pedagogik texnologiyalardagi o‘rni-Zamonaviy ta’limda interfaol metodlar keng qo‘llaniladi. Bu metodlarda muallim nutqi:

- yo‘naltiruvchi
- boshqaruvchi
- muhokama tashkil etuvchi vosita sifatida xizmat qiladi

Masalan:

- “Aqliy hujum”
- “Munozara”
- “Savol-javob” usullarida nutq asosiy vosita hisoblanadi.

7. O‘quvchiga individual yondashuvdagi roli-Har bir o‘quvchi turlicha qabul qiladi. Muallim nutqi orqali:

- kuchsiz o‘quvchini qo‘llab-quvvatlaydi
- faol o‘quvchini rag‘batlantiradi

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=worldlyknowledge.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

• tortinchoq o‘quvchini suhbatga jalb qiladi. Bu esa individual yondashuvni ta’minlaydi.

8. Nutqning tashqi ko‘rinish va ohang bilan bog‘liqligi- Nutq faqat so‘zlardan iborat emas. Uning quyidagi jihatlari ham muhim:

- ovoz ohangi
- talaffuz
- pauza (to‘xtalishlar)
- imo-ishora

Masalan:

- baland va keskin ohang → bosim sifatida qabul qilinadi
- muloyim ohang → ijobiy ta’sir qiladi

Muallim nutqi — bu oddiy aloqa vositasi emas, balki kuchli pedagogik quroldir. U orqali:

- bilim beriladi
- tarbiya amalga oshiriladi
- o‘quvchi shaxsi shakllanadi
- ijobiy muhit yaratiladi. Shuning uchun har bir o‘qituvchi o‘z nutqini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishi, uni aniq, ravon, madaniyatli va etik jihatdan to‘g‘ri shakllantirishi zarur.

3. Nutq madaniyati va pedagogik etika

Pedagogik etika – bu o‘qituvchining axloqiy me’yorlarga amal qilishi demakdir. Nutq madaniyati esa bu etik me’yorlarning amaliy ifodasidir.

Muallim quyidagi nutqiy etik qoidalarga amal qilishi zarur:

- o‘quvchilarga hurmat bilan murojaat qilish
- qo‘pol va haqoratli so‘zlardan foydalanmaslik
- sabr-toqat bilan tinglash
- adolatli va xolis bo‘lish

O‘qituvchining har bir so‘zi o‘quvchiga ta’sir qiladi. Shu sababli nutq etik jihatdan toza bo‘lishi muhimdir.

4. Muomala madaniyati va kommunikativ kompetensiya

Muallimning kommunikativ kompetensiyasi uning samarali muloqot qila olish qobiliyatidir. Bu quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- tinglay bilish
- aniq fikr bildirish
- auditoriyaga moslashish

- emotsional nazorat

Muomala madaniyati yuqori bo‘lgan o‘qituvchi o‘quvchilar bilan ijobiy psixologik muhit yaratadi.

5. Nutq madaniyatini rivojlantirish yo‘llari

Muallim nutqini rivojlantirish uchun quyidagi usullar muhim:

- kitob mutolaasi qilish
- nutq ustida muntazam ishlash
- ommaviy nutq mashqlarini bajarish
- til me‘yorlarini o‘rganish
- tajribali pedagoglardan o‘rganish

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, muallimning nutq madaniyati uning kasbiy mahoratining ajralmas qismi hisoblanadi. Nutq madaniyati nafaqat bilim berishda, balki o‘quvchilarning axloqiy tarbiyasida ham muhim rol o‘ynaydi. Pedagogik etika bilan uyg‘unlashgan nutq o‘qituvchining obro‘sini oshiradi va ta‘lim samaradorligini ta‘minlaydi.

Shu bois har bir o‘qituvchi o‘z nutqi ustida ishlashi, uni boyitishi va etik me‘yorlarga rioya qilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2008.
2. Qo‘ng‘urov R. Nutq madaniyati asoslari. Toshkent, 2012.
3. To‘xtasinov N. Pedagogik etika va mahorat. Toshkent, 2015.
4. Abdurahmonov G‘. O‘zbek tilining amaliy stilistikasi. Toshkent, 2010.
5. Leontyev A.A. Psixologiya obshcheniya. Moskva, 1999.
6. Brown H.D. Teaching by Principles. New York, 2007.
7. Richards J.C. Communicative Language Teaching. Cambridge, 2006.